

УДК 33.658.274

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

DOI 10.30838/ P.ES.2224.280519.149.500

JEL: L10, M41

**Поповиченко І. В., д.е.н.,
Спірідонова К. О., к.е.н.,
Загустіна А. Є.**

Дніпропетровська державна академія будівництва та архітектури

У статті розглянуті теоретичні аспекти ефективності використання основних фондів на підприємстві. Систематизовані методи підвищення ефективності використання основних засобів. Розглянута модель забезпечення ефективного використання основних фондів підприємства та визначено, яким чином вона впливає на економічні результати діяльності підприємства. Розглянуто ступінь зносу основних засобів за галузями виробництва України та виявлено, яка галузь виробництва має найбільший відсоток зношеності основних фондів. Були запропоновані методи щодо покращення використання основних засобів підприємства та заходи, впровадження яких призведе до поліпшення структури основних виробничих фондів. Виявлені умови, необхідні для забезпечення оптимальних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва. Досліджено як ефективне використання основних фондів впливає на рівень виробництва, виготовлену продукцію та економічну ефективність діяльності підприємства. Таким чином, було виявлено, що для забезпечення необхідних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва необхідно створити умови для інтенсифікації, відтворення і поліпшення використання діючих основних фондів підприємств. Ці процеси, з одного боку, можуть сприяти постійному підтриманню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого- виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знизити собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації та витрат, підвищення інтенсифікації виробництва дає можливість збільшити обсяг обслуговування виробництва і його управління, збільшити фондівдачу і прибутковість. В статті розглянута система показників, яка формує модель та дає змогу емко характеризувати ефективність основних фондів, охоплює два блоки: перший показник відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів виробництва; другий в цілому і окремих її видів . Необхідність виділення самостійної групи показників відтворення засобів праці, які характеризують

процес їх руху, технічний стан та структуру, обумовлена тим, що процеси відтворення істотно і безпосередньо впливають на ступінь ефективності використання застосовуваних у виробництві машин, устаткування інших знарядь праці.

Ключові слова: ефективність; основні засоби; підприємство; фактори; методи

UDC 33.658.274

MAIN DIRECTIONS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF USING FIXED ASSETS IN THE MODERN CONDITIONS

DOI 10.30838/P.ES.2224.280519.149.500

JEL: L10, M41

**Spiridonova K., PhD in Economics,
Zagustina A.**

Prydniprovskya State Academy of Civil Engineering and Architecture

Theoretical aspects of the efficiency of the use of enterprise's fixed assets have been analyzed. methods for increasing the efficiency of the use of fixed assets are systematized. The model of ensuring the effective use of fixed assets of the enterprise and the way it affects economic results of the enterprise have been considered. The proposed model provides an opportunity to improve the economic performance of the enterprise. The degree of depreciation of fixed assets by the branches of production in Ukraine has been considered and it has been revealed which branch of production has the highest percentage of depreciation of fixed assets. Methods for improving the use of capital assets of the enterprise and the measures which will improve the structure of fixed assets were proposed. Conditions that will ensure the optimum rate of development and increase the efficiency of production were determined. It has been investigated how the effective use of fixed assets affects the level of production, manufactured products and economic efficiency of the enterprise. Thus, it has been found that in order to ensure the necessary pace of development and increase the efficiency of production, it is necessary to create conditions for intensification, reproduction and improvement of the use of existing fixed assets of enterprises. These processes, on the one hand, can contribute to the constant maintenance of the appropriate technical level of each enterprise, and on the other - the production of products without additional investment resources, reduce the cost of products by reducing the specific depreciation and costs, increasing the intensification of production gives an opportunity to increase the volume of service production and its management, increase return on assets and profitability. In the article the system of indicators, which forms the model and enables to characterize the efficiency of fixed assets, covers two blocks: the first indicator of reproduction of certain types and the entire set of means of production; the second as a whole and its individual species. The need to allocate an independent group of indicators of reproduction of means of labor, which characterize the process of their

movement, technical condition and structure, due to the fact that the processes of reproduction significantly and directly affect the degree of effectiveness of the use of machines used in the production of equipment and other tools.

Key words: efficiency; fixed assets; enterprise; factors; methods

Актуальність проблеми. Ефективне використання основних фондів на підприємстві сприяє зростанню технічного рівня виробництва, збільшенню економічного та виробничого потенціалу, зростанню продуктивності праці. Завдяки цьому з'являються більш широкі можливості для диверсифікації виробництва, випуску нового продукту, який буде більш рентабельним, якісним та бажаним для споживачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ефективності використання основних фондів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких Бондар Н.М., Кругляк Б. С., Бондар Т. П., Зайцева О. Б., Ковальов А. І., Скиба Г. В., Яріш О.В., Бурова Т. А., Єпіфанова І. Ю., Маяковська Ц. В., Сударкіна С. П. Незважаючи на вагомий внесок науковців, питання розробки та обґрунтування напрямів ефективності використання основних фондів є недостатньо вивченими і тому потребує удосконалення і уточнення.

Мета статті - розглянути теоретичні аспекти ефективного використання основних засобів та систематизувати наявні методи підвищення ефективності використання основних фондів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. В забезпеченні ефективної діяльності підприємства значну роль відіграє стан основних фондів. Необхідно зазначити, що їх технічний стан є матеріальним відображенням науково-технічного прогресу, який відіграє роль головного чинника в підвищенні ефективності здійснення виробничого процесу. Тому не дивно, що оцінка стану основних фондів є найбільш дієвим етапом в процесі управління технічним забезпеченням [1].

Ефективне використання основних засобів має позитивний вплив на діяльність підприємств, оскільки:

- збільшується економічний потенціал і виробничі можливості галузі, підвищується технічний рівень виробництва;
- розширюються можливості для прискорення переорієнтації підприємств на випуск нової продукції, яка користується більш високим попитом у споживачів;

- зростають темпи продуктивності праці, поліпшується якість промислової продукції.

Для оцінювання ефективності використання основних виробничих засобів використовують систему показників:

- показники ефективності стану та відтворення основних засобів;
- показники ефективності використання основних засобів (узагальнюючі показники та коефіцієнти використання устаткування та виробничих площ) [2, с. 314].

Відтворення основних виробничих засобів — це процес безперервного їх поновлення. Розрізняють просте та розширене відтворення.

Існують різні форми простого та розширеного відтворення. Просте відтворення передбачає відновлення капіталу в незмінних розмірах, а розширене – у постійно зростаючих масштабах (підвищення обсягу та/чи номенклатури виробів, випуск більш якісної продукції, тобто з вищою продуктивністю, новими властивостями чи функціями.). До форм простого відтворення відносяться заміна застарілих засобів праці на аналогічні та капітальний ремонт. Грошовим джерелом простого відтворення є амортизаційні відрахування.

Розширене відтворення основних фондів здійснюється шляхом реконструкції, розширення та технічного переозброєння діючих і будівництва нових підприємств та цехів. Усі роботи, пов'язані зі створенням основних фондів, називаються капітальним будівництвом.

Однією з головних умов підвищення ефективності відтворювальних процесів є оптимальність строків експлуатації основних фондів (передусім активної частини) відповідно до їх первинного технологічного призначення. При цьому як скорочення, так і збільшення періоду експлуатації по-різному впливає на ефективність відтворення і використання знарядь праці.

Скорочення строків експлуатації основних фондів, з одного боку, уможливорює прискорення їх оновлення, зменшення їх морального старіння, зниження ремонтно-експлуатаційних витрат, а з іншого - обумовлює зростання собівартості продукції за рахунок амортизаційних сум, потребує більших за обсягом інвестиційних ресурсів для нарощування виробничих потужностей.

Подовження періоду функціонування основних фондів дає змогу зменшити обсяг щорічної заміни спрацьованих засобів праці й за рахунок цього спрямовувати більше ресурсів на розширене відтворення, але при цьому знижується загальна продуктивність діючих основних фондів. Саме тому терміни експлуатації машин і устаткування мають бути оптимальними, тобто такими, що забезпечують найменші витрати суспільної праці на їх виготовлення і використання у виробничому процесі протягом усього періоду їх функціонування.

Напрями підвищення ефективності використання основних виробничих фондів поділяються на два види:

1) Екстенсивний – вид відтворення, що знаходить своє вираження насамперед у збільшенні часу роботи основних виробничих фондів. Зокрема, перевага повинна надаватися насамперед заходам, спрямованим на підвищення змінності роботи устаткування, що призводить до зростання обсягів виробництва продукції і підвищення ефективності використання основних засобів. У зв'язку з цим на підприємствах необхідно забезпечувати оптимальну структуру складових засобів праці, досягнення пропорцій між робочою силою і відповідними видами машин і устаткування, тобто повинна зростати питома вага прогресивного нового устаткування, удосконалюватись організація функціонування виробничої інфраструктури, що сприятиме поліпшенню технічного обслуговування основних підрозділів підприємства, перерозподілу працюючих в його межах, вивільненню робітників в допоміжних виробництвах і залучення їх після відповідної підготовки до роботи в основних цехах, щоб підвищити змінність наявного у них устаткування. Отже, екстенсивне поліпшення використання основних фондів та виробничих потужностей має певні межі.

2) Інтенсивний – вид відтворення, завдяки якому збільшується віддача засобів праці на одиницю часу. Даний напрям має набагато ширші можливості поліпшення використання основних фондів та виробничих потужностей, яке передбачає підвищення ступеня завантаження устаткування за одиницю часу. Підвищення інтенсивного завантаження устаткування може бути досягнуто шляхом модернізації діючого устаткування, машин та механізмів, встановлення оптимального режиму їх роботи.

Важливий резерв кращого екстенсивного та інтенсивного використання основних фондів та виробничих потужностей - це швидке освоєння проектних потужностей, введення в дію нових технологічних ліній, агрегатів, устаткування. Поліпшення інтенсивного та екстенсивного використання основних засобів підприємств безпосередньо позначається на зниженні собівартості виробів за рахунок економії на умовно-постійних витратах, а в кінцевому підсумку це дає змогу збільшити прибуток підприємств та підвищити рентабельність їх діяльності.

Практика свідчить, що середній фактичний період освоєння виробничих потужностей становить 5-6 і більше років. Разом з тим, технічно і економічно обґрунтовані розрахунки підтверджують реальну можливість досягнення проектних показників за один - два роки, залежно від галузі [3].

Під впливом навколишнього середовища та експлуатаційних навантажень відбувається зношення основних засобів. Фізичне зношення зменшує вартість основних засобів і з часом робить їх непридатними до експлуатації. Тому, коли подальше використання основних засобів у виробництві стає неможливим, виникає необхідність заміни такого засобу новим аналогічного призначення. Ступінь зносу основних засобів на підприємствах України наведено на рис.1.

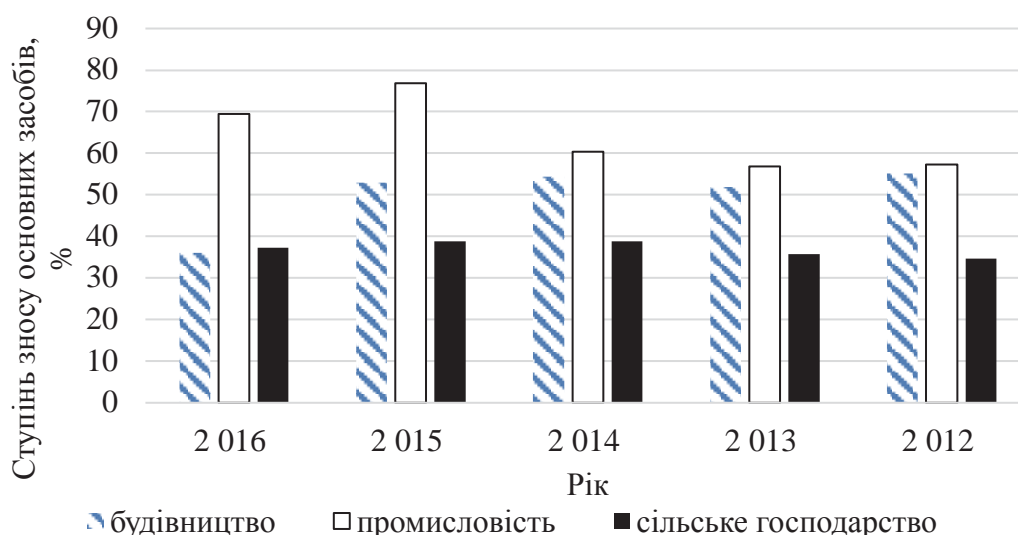

Рис.1 Динаміка зносу основних засобів на підприємствах України за галузями виробництва
Джерело: [7]

Таким чином, найбільший відсоток зносу мають підприємства у галузі промисловості, що пов'язані з великими обсягами виробництва продукції та матеріалоємним виробництвом. Для того щоб покращити ефективність виробництва розробляють ряд напрямків, які спрямовані на підвищення ефективності використання основних виробничих фондів.

Основні напрямки підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємств:

1. Установка, монтаж та введення в експлуатацію основних виробничих фондів по можливості одночасно.
2. Збільшення капітальних вкладень в активну частину основних виробничих фондів підприємства.
3. Максимально можливе використання продуктивності та потужності наявного на підприємстві парку обладнання.
4. Максимально можливе використання календарного фонду часу згідно з технічними характеристиками обладнання.
5. Забезпечення належного обслуговування та дотримання необхідних умов експлуатації обладнання.
6. Своєчасне оновлення основних виробничих фондів підприємства.
7. Застосування комбінованого способу організації виробничих процесів на підприємстві.
8. Включення до виробництва незадіяних виробничих фондів.
9. Рівномірне завантаження основних виробничих фондів протягом робочого дня.
10. Підвищення професійно-кваліфікаційного рівня обслуговуючого основні виробничі фонди персоналу [4].

Основними факторами, які впливають на структуру основних засобів підприємств, є: рівень автоматизації і механізації, рівень спеціалізації і кооперування, кліматичні та географічні умови розміщення підприємств. Кожний фактор по-різному впливає на структуру виробничих засобів.

Для поліпшення структури основних виробничих фондів застосовують такі методи:

- 1) оновлення та модернізація обладнання;
- 2) вдосконалення структури обладнання за рахунок збільшення частки прогресивних видів верстатів і машин, особливо верстатів для виконання фінішних операцій, автоматичних та напівавтоматичних

верстатів, універсальних агрегатних верстатів, автоматичних ліній, верстатів з числовим програмним управлінням;

- 3) краще використання будівель і споруд, встановлення додаткового обладнання на вільних площах;
- 4) правильна розробка проектів будівництва та високоякісне виконання планів будівництва підприємств;
- 5) ліквідація зайвого обладнання, що забезпечує більш правильні пропорції між його окремими групами.

Основні шляхи підвищення ефективності використання основних фондів:

- 1) зростання рівня фондозабезпеченості підприємства;
- 2) удосконалення засобів праці, підвищення їх надійності та довговічності;
- 3) поліпшення технічного обслуговування машинно-тракторного парку і зростання його продуктивності;
- 4) зниження витрат на будівництво приміщень і споруд, використання місцевих будівельних матеріалів;
- 5) зниження ціни на сільськогосподарські машини й обладнання, що постачаються промисловими підприємствами;
- 6) удосконалення структури основних засобів, підвищення питомої ваги активної їх частини, що сприятиме зростанню виробництва, зниженню собівартості продукції, збільшенню грошових нагромаджень підприємства [5];
- 7) встановлення оптимальних пропорцій між основними виробничими фондами й оборотними засобами;
- 8) раціональна спеціалізація та концентрація виробництва;
- 9) упровадження прогресивних технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва;
- 10) підвищення кваліфікації кадрів й удосконалення матеріального стимулювання.

Головною ознакою підвищення рівня ефективності використання основних фондів підприємства є зростання обсягу виробництва продукції. Кількість виготовленої продукції при заданій величині виробничого апарату залежить, з одного боку, від часу виробничої роботи машин і устаткування протягом доби, місяця або року, тобто від інтенсивності їх завантаження, а з іншого - від ступеня інтенсивності використання знарядь праці в одиницю часу. Крім того, обов'язково

повинні діяти ефективні стимули, що забезпечують краще використання основних фондів. У цілому систематизована модель забезпечення ефективного використання основних фондів підприємства представлена на рис. 2 [6].

Заходи, наведені на рис. 2, можна умовно розділити на дві групи 1) збільшення екстенсивного завантаження; 2) підвищення інтенсивного навантаження. При цьому потрібно звернути увагу на дві важливі обставини: по - перше, якщо екстенсивне завантаження машин і устаткування обмежується тільки календарним фондом часу, то можливості підвищення інтенсивного навантаження обладнання, його продуктивність не є обмеженими. По- друге, здійснення заходів екстенсивного напрямку, як правило, не вимагає капітальних витрат, а збільшення рівня інтенсивного використання виробничого апарату пов'язане зі значними інвестиціями.

*Рис. 2 Модель забезпечення ефективного використання основних фондів підприємства
Джерело: [6]*

Висновки. Забезпечення необхідних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення та поліпшення використання діючих основних фондів підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтриманню належного технічного рівня кожного підприємства а з іншого - дають можливість збільшити обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знизити собівартість виробів за рахунок скорочення долі амортизації і витрат на обслуговування виробництва і його управління, підвищити фондівіддачу і прибутковість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єлець О.П. Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. Економіка і менеджмент 2016: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 2016. С. 92-94.
2. Мацибора В.І. Економіка підприємства :навч. посіб. для вузів / В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. – К. :Каравела, 2008. – 312 с.
3. Шляхи підвищення ефективності використання виробничих ресурсів на підприємстві : веб-сайт. URL: <http://www.uaeconomic.com> (дата звернення 21.05.2019)
4. Напрямки підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємства: веб-сайт. URL: <https://pidruchniki.com> (дата звернення 21.05.2019)
5. Яшан Ю. В., Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів: зб. наукові праці Економічні науки. Кіровоград. 2012. вип. 22, ч.ІІ С. 402-407.
6. Грещак М.Г., Колот В.М. Економіка підприємства: підручник за заг. ред. С. Ф. Покропівного. Київ: КНЕУ, 2003.528с.
7. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.05.2019).
8. Економіка підприємства: навчальний посібник / Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. Суми, 2014. 154 с.

REFERENCES:

1. Elets, O. P. (2016). Shlyahi pidvischennya efektyvnosti vikoristannya osnovnih zasobiv pidpritmstva [Ways to increase the efficiency of using the enterprise's basic assets]. *Ekonomika I menedzhment: perspektivi Integratsiyi ta Innovatsiyynogo rozvitku- Economics*

- and Management: Prospects for Integration and Innovation Development*, (p.p. 92-94.) [in Ukrainian].
2. Matsibora, V.I. (2008) *Ekonomika pidpriemstva [Business Economics]*. Karavela [in Ukrainian].
 3. Shlyahi pidvischennya efektyvnosti vikorystannya virobnychih resursiv na pidpriemstvi [Ways to increase the efficiency of the use of productive resources at the enterprise]. www.uaeconomic.com [in Ukrainian].
 4. Napryamki pidvischennya efektyvnosti vikorystannya osnovnih virobnychih fondiv pidpriemstva [Directions of increase of efficiency of use of the main production assets of the enterprise]. www.pidruchniki.com [in Ukrainian].
 5. Yashan, Yu. V. (2012) Napryamki pidvischennya efektyvnosti vidtvorennya i vikorystannya osnovnih zasobiv [Directions for increasing the efficiency of reproduction and use of fixed assets]. Kirovograd.(p.p. 402-407) [in Ukrainian].
 6. Greschak, M.G. & Kolot, V.M. (2003). *Ekonomika pidpriemstva [Business Economics]*. Kiyiv: KNEU [in Ukrainian].
 7. Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini [State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
 8. Balatskiy, E.O., Dutchenko O.M., Shamota G.M (2014) *Ekonomika pidpriemstva [Business Economics]*. Sumi. [in Ukrainian].